
ВИЗНАЧНІ РІШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН У СФЕРІ МОРСЬКОГО ПРАВА

ПЕРЕДМОВА ДО РУБРИКИ¹

Питання, пов'язані з використанням і дослідженням просторів Світового океану, продовжують займати одне з провідних місць у світовій політиці. Як зазначає А.П. Мовчан, «питання використання та освоєння просторів і ресурсів Світового океану мають всесвітній характер, зачіпають інтереси всього людства, нинішнього та майбутнього поколінь, та, отже, вимагають для свого вирішення об'єднаних зусиль всіх держав нашої планети» [1, с. 8]. Глобалізація стала всеохоплюючим процесом, що зачіпає економічні, політичні, інформаційні, культурні, соціальні та правові тенденції [2, с. 29].

Універсальна конвенція, що була вироблена на III Конференції ООН з морського права – Конвенція ООН з морського права 1982 року [3] – передбачає встановлення єдиного правопорядку в Світовому океані з урахуванням реалій того часу: геополітичних, політичних, військово-стратегічних, соціально-економічних, науково-технічних [4].

Вимога послідовного та неухильного дотримання основних принципів сучасного міжнародного права пронизує всю сукупність норм, закріплених у Конвенції. Про це свідчить весь її зміст: від положень преамбули до заключних постанов. Уже в преамбулі визнається бажаність встановлення правового режиму для морів і океанів, насамперед з «належним урахуванням суверенітету всіх держав». Тісний зв'язок всіх положень Конвенції (як єдиного «пакета» домовленостей) вимагає, щоб цей

¹ Рубрику підготовлено к.ю.н., професором Кузнецовим С.О. та к.ю.н., с.н.с., доцентом Аверочкиною Т.В.

міжнародно-правовий акт тлумачився та застосовувався як єдиний звід принципів і норм міжнародного морського права. У той самий час, прагнення до компромісу, взаємне пов'язання непримиренних позицій національних морських політик призвели до того, що вже на момент прийняття Конвенції норми, що містилися в ній, не могли рівною мірою віддзеркалювати інтереси всіх держав [5, с. 32].

«Глобальний характер вивчення та використання Світового океану і його ресурсів передбачає, – зазначає С.В. Ківалов, – найважливішу рису відносин між державами, які складаються у зв'язку із цим: вирішення проблем освоєння морських просторів і ресурсів океану може й повинне здійснюватися тільки в умовах миру та правопорядку і на основі широкого міжнародного співробітництва» [6, с. 10]. А значення цього нормативного документа буде оцінене історією, оскільки лише точно мотивована та науково обґрунтована періодизація історії міжнародно-правового регулювання дає можливість розставити виважені акценти, що стосуються історико-правової оцінки значущості тих або інших норм міжнародного права [7, с. 25].

В остаточному підсумку, об'єктивно не можна не визнати, що розуміння глибинної сутності та характеру всієї історії, а також сучасних міжнародних морських відносин, що діяли раніше і діють у нинішніх умовах універсальних конвенційних норм, а також правильна та адекватна оцінка (прогнозування) шляхів їхнього подальшого розвитку можливі тільки з урахуванням геополітичного фактора. У широкому плані геополітичні інтереси держав визначають їхні позиції стосовно глобальної проблеми Світового океану, одночасно, вчиняючи безпосередній вплив на процес нормотворення, вироблення норм, що регулюють використання просторів Світового океану та морських природних ресурсів, тобто фактично впливають на процес розвитку міжнародного морського права [5, с. 33].

Зв'язок міжнародного морського права з морською складовою геополітики конкретних держав або їхніх груп простежується насамперед у процесі вироблення норм, що

визначають зміст статусу та міжнародно-правового режиму тих або інших просторів Світового океану, правового режиму морських природних ресурсів. Зазначений вплив, зрозуміло, не є одностороннім. Будучи створеними державами, спеціальні принципи та норми міжнародного морського права починають впливати на зовнішню політику, а опосередковано й на геополітичні концепції та доктрини держав. У свою чергу геополітичні зміни, що відбуваються у світі, чинять зворотний вплив не тільки на воєнно-стратегічну, міжнародно-правову, економічну та соціальну сфери, але й на природні явища.

Повністю розкрити суть глобальних за своїм характером взаємозалежних проблем Світового океану можливо тільки після вивчення змісту морських інтересів всіх держав і груп держав, механізмів формування їхньої морської політики та їхніх міжнародно-правових позицій.

С.В. Ківалов зазначає, що «приймаючи закони та правила, що стосуються міжнародного судноплавства, всі держави повинні забезпечувати, щоб такі закони та правила відповідали міжнародним нормам і стандартам, прийнятим за допомогою або під егідою компетентної міжнародної організації або дипломатичних конференцій» [8, с. 5].

Міжнародний Суд було засновано як головний судовий орган Організації Об'єднаних Націй 26 червня 1945 року, коли одночасно зі Статутом Організації в Сан-Франциско був прийнятий його Статут, який увійшов до Статуту ООН у якості його невід'ємної частини. Статут Суду заснований на Статуті, що був керівництвом для діяльності попередника Суду – Постійної Палати Міжнародного Правосуддя, яка так і не набула статусу органа Ліги Націй, хоча Статут Ліги Націй і передбачав її заснування.

Хоча Міжнародний Суд є незалежним, що необхідно для виконання ним своєї ролі судового органу, і відповідно до Статуту його місцеперебуванням є Гаага, тобто він розміщений на певній відстані від повсякденної діяльності інших головних органів, його інтеграція до системи Організації Об'єднаних

Націй підкреслюється в Статуті ООН не лише тим, що його функції стосовно врегулювання спорів між сторонами і надання консультативних висновків визначені в главі XIV Статуту ООН, але і посиланнями на нього в главі VI «Мирне вирішення спорів», де в статті 33 згадується судовий розгляд як засіб вирішення спорів взагалі, а в статті 36 Раді Безпеки пропонується брати до уваги, що спори юридичного характеру повинні, за загальним правилом, передаватися сторонами до Міжнародного Суду.

Тому цілком природно, що Секретаріат ООН у співпраці з Секретаріатом Суду вважає за доцільне час від часу видавати публікації, з метою надати громадськості більше інформації про те, що таке Суд і чим він займається, а також полегшити доступ до його судової практики. Ці спільні зусилля особливо важливі в рамках Програми допомоги ООН в сфері викладання, вивчення, поширення та більш широкого визнання міжнародного права. Завдяки співпраці з Департаментом громадської інформації Секретаріату ООН, ці спільні зусилля в минулому призвели до випуску на декількох мовах роботи загального характеру під назвою *The International Court of Justice* («Міжнародний Суд») і брошури, що містить короткий виклад звітів про судові справи суто фактологічного характеру. Ці видання періодично оновлюються, а зростаючий попит змушує регулярно здійснювати їх перевидання.

Останніми роками уряди виказують збільшений інтерес до потенційних можливостей Суду і передали на його розгляд більше справ, ніж будь-коли. Настільки ж помітним є відродження інтересу до Суду серед вчених і широкої громадськості. Цілком очевидно, що слід підтримати цю позитивну тенденцію, надаючи доступну інформацію з різним ступенем професійних тонкощів. У зв'язку з цим стали все більш явними дві незадоволені потреби. Перш за все, видання самого Суду у вигляді офіційних серій, що охоплюють всю його судову діяльність та є єдиним автентичним джерелом такої інформації, виходять тільки двома його офіційними та робочими мовами – англійською та французькою. Таким чином доступ до змісту

рішень Суду у всій їхній повноті закритий для тих, хто не володіє хоча б однією з цих мов. По-друге, якщо будь-який представник громадськості, журналіст, юрист, дипломат або навіть фахівець у сфері міжнародного права потребує більш докладної інформації, ніж та, що міститься в максимально стислих коротких звітах, зібраних у згаданій вище брошурі, – хоча, можливо, вони мають користь, забезпечуючи загальний історичний огляд рішень Суду, – то він не отримує бажаного результату. Для людини, яка прагне глибшого розуміння справ, проблема ускладнюється тим, що чим більше зростає і з часом консолідується корпус прецедентного права, тим важливішою стає необхідність простежити принцип, що лежить в основі логіки прийняття кожного рішення.

Більш того, протягом років все більше і більше делегацій як в Шостому комітеті Генеральної Асамблеї, так і в Консультативному комітеті Програми допомоги ООН в галузі викладання, вивчення, поширення та більш широкого визнання міжнародного права висловлюють бажання, щоб судова практика Міжнародного Суду стала предметом ширшого поширення на всіх офіційних мовах Організації.

Ця стурбованість знайшла свій прояв у пункті 14 резолюції 44/28 Генеральної Асамблеї від 4 грудня 1989 року і в пункті 8 глави IV «Програма діяльності, яка буде розпочато протягом першого періоду (1990-1992 роки) Десятиліття міжнародного права ООН», що міститься в додатку до резолюції 45/40 Генеральної Асамблеї від 28 листопада 1990 року, в якому, зокрема, зазначається: *«Викладанню та поширенню міжнародного права сприяла б наявність рішень та консультативних висновків Міжнародного Суду всіма офіційними мовами Організації Об'єднаних Націй»*

У результаті спільних зусиль Секретаріату Суду і Відділу кодифікації Управління з правових питань з'явилася можливість в рамках Програми допомоги ООН у сфері викладання, вивчення, поширення та більш широкого визнання міжнародного права і Десятиліття міжнародного права ООН зробити значний крок у напрямку ліквідації згаданої вище інформаційної прогалини

завдяки підготовці збірки аналітичних звітів про рішення Суду, який видається всіма офіційними мовами ООН. Звіти ґрунтуються на текстах, які протягом багатьох років регулярно готувалися Секретаріатом Суду з метою інформування та включалися до повідомлень для друку, які випускалися англійською та французькою мовами під час оголошення відповідного рішення або консультативного висновку.

Якщо врахувати походження цих звітів, які є підсумком розгляду спеціальних конкретних випадків, та зміни у підході та стилі, що неминуcho відбулися за більш ніж сорокарічний період, то можна очікувати, що збірник має цілком однорідний характер. Проте в інтересах автентичності було вирішено звести редагування до мінімуму. Сподіваємося, що від цього ця публікація не стане менш корисною та цікавою для читача.

У згаданій вище брошурі ООН, що містить короткі звіти про рішення Суду, консультативні висновки висвітлюються самостійно в розділі, відокремленому від глави, в якій викладаються рішення зі спірних питань. Хоча таке розташування має певну перевагу, оскільки дозволяє на користь широкої громадськості підкреслити відмінність між рішеннями, винесеними у справах, що виникли в результаті спорів між державами, і консультативними висновками, які надавалися на прохання будь-якої міжнародної організації або її органу, в цій рубриці журналу, коло читачів якої, ймовірно, буде більш вузьким, перевага віддається суворому дотриманню хронологічного порядку прийняття рішень Судом, для того щоб представити якомога правдиву і цільну картину еволюції судової практики Суду.

Читач помітить, що звіти про деякі постанови Суду також розташовані в загальній хронологічній послідовності. Ці постанови мають більш субстантивний характер і стосуються, наприклад, прохань про застосування тимчасових заходів або заснування тієї чи іншої камери. Інші рішення Суду або його Голови, велика частина яких стосується таких процедурних питань, як визначення термінів, які не були предметом аналізу і

тому не будуть розміщені на сторінках журналу. Конкретна інформація про склад, основоположні тексти і механізм роботи Суду міститься в збірнику *I.C.J. Acts and Documents No. 5* («Акти і документи Міжнародного Суду, № 5») і в *I.C.J. Yearbook* («Щорічнику Міжнародного Суду»), що охоплює дванадцять місяців по кінець липня попереднього року. Суд представляє також щорічну доповідь, яка випускається як документ Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. У розділі VII кожного *I.C.J. Yearbook* пояснюються різні серії публікацій Суду і перераховуються способи посилання на рішення, винесені як нинішнім Судом, так і його попередником.

Слід зазначити, що хоча звіти протягом усіх цих років готувалися Секретаріатом Суду з метою інформації для громадськості, вони не тягнуть за собою відповідальності самого Суду. Тому на них не можна посилалися на протипагу фактичного тексту рішень, консультативних висновків або постанов, тлумаченням яких вони не є.

Ця рубрика журналу представить читачам прецедентне право Суду (1948-1991 роки) в сфері морського права, спірні питання якого неодноразово ставали предметом розгляду в Міжнародному Суді ООН, і в подальшому буде оновлюватися на регулярній основі. Крім того, вона стане ще одним додатком до Програми публікацій Відділу кодифікації Управління з правових питань відповідно до бюджетної підпрограми «Зробити більш доступними міжнародне право і юридичну діяльність ООН», до якої вже входять «Законодавча серія», «Юридичний щорічник ООН» і «Звіти про рішення Міжнародного Арбітражного Суду».

Всі ці видання відіграють також важливу роль в досягненні цілей Програми допомоги ООН у сфері викладання, вивчення, поширення і визнання міжнародного права.

Необхідно відзначити, що цю рубрику було б неможливо наповнити без тісної співпраці між Міжнародним Судом і його Секретаріатом та різними підрозділами Секретаріату ООН, такими як Відділ кодифікації Управління з правових питань та Секретаріат Програми допомоги, Відділ з планування програм і

складання бюджету та Департамент з обслуговування конференцій та його Видавничий відділ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мовчан А.П. Третья конференция ООН по морскому праву и ее итоги (политико-правовое значение) / Деятельность государств в мировом океане (международно-правовые аспекты). – М.: Институт государства и права АН СССР, 1983. С. 7-20.
2. Зелинская Н.А. Международное уголовное право в условиях глобализации преступности // Альманах международного права. – О.: Фенікс. 2009. С. 29-44.
3. United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
4. Тарханов И.Е. Объективные основы изменения международно-правового режима Мирового океана // Проблемы морского права на современном этапе. – М.: ИГПАН СССР, 1983. С. 26-30.
5. Морское право. Источники : в 3 ч. / авт. вступ. ст. С.В. Кивалов : НУ «ОЮА», авт.-сост.: Е.В. Додин, С.А. Кузнецов, Т.В. Аверочкина, Д.А. Никиша. – Одесса : Фенікс. 2011. 600 с.
6. Кивалов С.В. Проблемы правового регулирования торгового мореплавания // Проблеми правового забезпечення підприємницької діяльності, пов'язаної з морем: Тези доповідей науково-практичної конференції (17 березня 2006 р., м. Одеса) / ОНЮА: Одеський морський торговельний порт. – О.: Фенікс. 2005. С. 10-12.
7. Дмитрієв А.І. Україна у цивілізаційному вимірі міжнародного права: історико-правовий аспект / Международное право после 11 сентября 2001 года: Сб. науч. статей / под ред. М.Ф. Орзиха, М.Е. Черкеса. – Библиотека журнала «Юридический вестник». – Одесса: Фенікс. 2004. С. 24-29.
8. Кивалов С.В. Состояние и развитие законодательства Украины о морском транспорте // Международное морское право и Черноморский регион: Материалы семинара. 12 - 17 ноября 2001 г., Одесса. Одесская национальная юридическая академия. С. 5-9.
9. Summaries of Judgments, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice. 1948-1991. – United Nations: New York, 1992. P. 1-2.

